

CERTIFICATE OF PARTICIPATION

THIS IS TO CERTIFICATE THAT

Ilyas Pür

participated at International Symposium of Scientific Research and Innovative Studies
(ISSRIS'21) and made a presentation (oral) entitled

AFET VE ACIL DURUM EKIBİNDE GÖREV YAPAN PERSONELİN
PSIKOLOJİK DURUM DÜZEYLERİ

the contribution is awarded with this certificate.
22-25 February 2021

ISSRIS'21

Assoc. Prof. M. Nuri SEYMAN
Head of the Organizing Committee

BANDIRMA
ONYEDİ EYLÜL
ÜNİVERSİTESİ

Prof. Dr. Feyzullah TEMURTAŞ
Vice Rector

Uluslararası Bilimsel Araştırmalar ve Yenilikçi Çalışmalar Sempozyumu

International Symposium of Scientific
Research and Innovative Studies

TAM METİN BİLDİRİLER KİTABI
FULL PAPERS BOOK

22-25 ŞUBAT 2021
22-25 February 2021

ISBN: 978-625-44365-7-4

AFET VE ACİL DURUM EKİBİNDE GÖREV YAPAN PERSONELİN PSİKOLOJİK DURUM DÜZEYLERİ

Dr. İlyas PÜR¹

¹ *Milli Eğitim Bakanlığı, TURKEY*

ilyasgur@hotmail.com

ORCID: 0000 0002 7795 8212

ÖZET

Genel olarak gelişmekte olan ülkelere baktığımızda sanayi ve teknolojik ilerlemelerin etkisiyle nüfusun artması sonucunda kentsel yerleşim bölgeleri risk altına girmektedir. Çünkü bu nüfus artışı barınma sorununu ortaya çıkarmakta bu da fizikî koşulları uygun olmayan meskenlerde yerleşime neden olmaktadır. Afetler insan yaşamına ciddi zararlar veren doğa kaynaklı ve insan kaynaklı olmak üzere sınıflandırılmıştır. Acil durum ise beklenmedik bir biçimde ortaya çıkan insan ve çevreyi negatif yönde etkileyen, normal hayat düzenini bozan olağanüstü durumlardır. Bildirimizde afet ve acil durum ekibinde görev yapan personelin psikolojik durum düzeylerini ortaya koymayı amaçladık. Bilindiği üzere afet ve acil durumlar insan sağlığı üzerinde fiziksel ve psikolojik travmalar biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple afet ve acil durum ekibinde yer alan çalışanların belli bir miktar kaygı ve stres yaşamaları beklenen bir durumdur. Fakat her bireyin kendine göre zamanla gerçekleştireceği ve farklı stratejiler uygulayacağı stresle baş etme metodu vardır. Ancak bu konuda yapılan araştırmalarda belli bir miktar stresin performans verimliliği için gerekli olduğunu göstermektedir. Bu itibarla afet ve acil durum ekibinde görev yapan bireylerin kişisel, psikolojik ve meslekî açıdan olumlu davranışlar sergilemeleri beklenmektedir. İnsanlara yardımcı olmak, onların hayatlarını kurtarmak ve onlara fiziksel ve psikolojik açıdan destek olmak bu ekipte görev yapanlar için pozitif sonuçlar doğurmaktadır. Bu ekipte çalışanlar, hayatın bir amacının ve yaşamının değerli olduğunun bilinci ile hareket ederler.

Anahtar Kelimeler: Psikoloji, Afet, Acil Durum.

THE PSYCHOLOGICAL STATE LEVELS OF THE PERSONNEL WHO WORK IN THE DISASTER AND EMERGENCY TEAM

ABSTRACT

When we look at developing countries in general, urban settlements are at risk as a result of the increase in population with the effect of industry and technological advances. Because this increase in population creates the problem of housing, which causes settlement in dwellings whose physical conditions are not suitable. Disasters are classified as nature-induced and human-induced, causing serious damage to human life. Emergency situations, on the other hand, are extraordinary situations that occur unexpectedly and negatively affect people and the environment and disrupt the normal life order. In our report, we aimed to reveal the psychological state levels of the personnel working in the disaster and emergency team. As it is known, disasters and emergencies occur in the form of physical and psychological traumas on human health. For this reason, it is an expected situation that employees in the disaster and emergency team will experience a certain amount of anxiety and stress. However, each individual has a method of coping with stress that he / she will realize over time and apply different strategies. However, studies on this subject show that a certain amount of stress is necessary for performance efficiency. In this respect, individuals working in the disaster and emergency team are expected to exhibit positive personal, psychological and professional behavior. Helping people, saving their lives and supporting them physically and psychologically has positive results for those who work in this team. People working in this team act with the awareness that life has a purpose and that living is valuable.

Keywords: Psychology, Disaster, Emergency

1. GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütüne göre afet “beklenmeyen, kurum veya ülkenin olanakları ve kapasitesini aşan, normal işleyişi bozan ve dışardan yardım gerektiren ani ekolojik olgu” olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası bir diğer tanımında ise afet “silahlı çatışma dışında birden bire veya uzun süreli süreçlerin bir sonucu olarak gelişebilen, bir kazadan ya da doğan veya insan kaynaklı olaylar nedeniyle meydana gelen, insan yaşamına, sağlığına, mülkiyetine veya çevreye önemli ve büyük çapta tehdit oluşturan, toplumun işleyişinin ciddi anlamda bozan durumlardır (Taşkıran ve Baykal, 2018).

Afet durumlarında sunulan hizmetlerin verimli olması için insan kaynakları ile ilgili programlamaların daha öncesinde yerine getirilmesi iyi olur. Fakat bu durumda insan unsuru dikkate alınmalıdır. Meydana gelen psikolojik travma; daha öncesinde olaya hazırlık yapılmaması ne zaman, nerede, ne yapacağını kestirememesi durumu, afetten olumsuz etkilenme, afeti yönetememe ve destek sistemlerinin yokluğu gibi faktörler personeli olumsuz açıdan etkilemektedir. Nitekim kendisinden yardım istenmesi, bu kişilerin daha önceki tecrübelerinden negatif yönde etkilenmeleri ve bu durumu yaşamaları, yeni bir afet durumunun üstesinden gelmelerini zorlaştırmaktadır. Bu olaydan en fazla akut olarak hizmet sunan acil yardım ve arama-kurtarma ekibindeki personeller etkilenmektedir (Çakmak ve ark., 2010).

Önceki araştırmalar, psikolojik dayanıklılık seviyeleri fazla olan kişilerin, sıkıntılı anlarda planlı davranmaya özen gösterdiklerini bulgulamıştır. Kişi aktif bir girişimle başına gelen olayları negatif bile olsa önemli ve değerli bulduğunu, yaşadıklarını kendini iyi yönde geliştirici ve değişik bilgiler elde etmek için bir araç ve bir fırsat gibi değerlendirerek, zor durumda bile bunu pozitif yönde algıladığını göstermiştir (Babalıoğlu, 2001).

Afetin aşaması olarak iyileştirme evresi diğer bir faaliyeti psikososyal hizmetlerdir. Kişinin psikolojik açıdan kendisini iyi hissetmesi sosyal birlikteliğin sürekliliğini amaçlar. Böylece afetzede ve afet çalışanlarının negatif olaylarla başa çıkma, toparlanma yeteneklerinin yükseltilerek toplum düzeninin normalleşmesi ve güçlendirme faaliyetlerini içeren disiplinlerarası etkinlikler bütünüdür (Karancı ve İkizer, 2017). Bu konudaki başlıca kurumlar ise şunlardır:

- Türkiye Kızılay Derneği,
- Türk Psikologlar Derneği,
- Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği,
- Türkiye Psikiyatri Derneği,
- Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Derneği,
- Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği'nin katılımlarıyla kurulmuştur (Karancı ve İkizer, 2017; APHB, 2011).

Acil durum ise ani biçimde meydana gelen, önceden tahmin edilemeyen insan ve çevre unsurunu olumsuz etkileyen ve normal düzeni bozan olaylar veya hallerdir. Tecrübe edilen acil durumlar büyüklüğüne ve etkisine göre kolay başa çıkılabilirse “olay”, yerel olanaklara, desteğe ihtiyaç duyulursa “acil durum” olarak geçer.

2. PSİKOLOJİK DURUM DÜZEY KAVRAMI

Yaşadıkları negatif koşullar ve stresli durumlar kişilerin ruh sağlığını tehdit etmektedir. Bu nedenle kişiler sağlıklarını kaybederek çeşitli hastalıklara yakalanırken, bazı kişiler içinde bulunduğu ortamlardan çok az etkilenecek ya da daha güçlü hayatı sürdürmektedirler. Burada pozitif psikolojide önemli bir yer tutan psikolojik dayanıklılık faktörü devreye girmektedir (Işıkhani, 2002). Genelde, tecrübe edilen negatif ve zor durumlar karşısında direnç gösteren, kendini geliştirebilen, çabuk toparlanabilen ve uyum sağlayabilen, olaylara pozitif bakarak çözümler sunabilen bir kişilik özelliği olarak nitelendirilebilir. Pozitif psikoloji, kişinin pozitif özelliklerini inceleyen, olumlu yönde geliştirmelerini ve sağlıklı yönde ilerlemelerini sağlayan bir bilimdir. Alanyazınında son zamanlarda bireyin olumsuz özelliklerini inceleyen ve çözüm arayan çalışmalar yerine olumlu özelliklerini, nasıl geliştirilmesini hedefleyen ve inceleyen çalışmalar yer almıştır (Işıkhani, 2002). Kişisel, örgütsel ve çevresel unsurların meydana getirdiği stres yaratıcı ortamlarda stresin bilincinde olmak stres yönetiminde ilk aşamayı oluştururken, bireyde fiziksel, psikolojik ve davranışsal değişikliklere sebebiyet verebilir. Meydana gelen stres faktörünün devam etmesi, sorunların çözülmemesi, destek hizmetlerinin zamanında ve yerinde yapılmaması sonucunda işe bağlılık oranının azalması, bireysel hastalıklar, kaza ve yaralanmalar ile sonuçlanabilir. Bu gibi etkenlerin meydana gelmemesi için kişilerde gelişen direnç ve verdiği tepkilerin tamamını başa çıkma olarak açıklayabiliriz. Kişinin verdiği tepkiler, stresle başa çıkma yolları yaş, cinsiyet, kültür, iş ve meslek gibi değişkenlere göre çeşitlilikler arz edebilir. Bireyin meydana gelen stres durumunu kendisine göre yorumlayarak verdiği tepkisel cevap başa çıkma metodunu oluşturur. Bu sebeple başa çıkma yöntemi kişiye hasdır ve zamanla geliştirilebilir. Hedef stresi tümüyle yok etmek değil negatif etkilerini en aza indirmek ve yaşam kalitesinin bozulmasının önüne geçebilmektir. Önemli olan stresten etkilenme düzeyinin nasıl düşürüleceği, bu düzeyde nasıl tutulacağı ve hangi metotları kullanılması ve geliştirilmesi gerektiğidir. Kişiler içinde bulunduğu stresli anlarda ilk olarak kendi başına baş etme yöntemlerine başvurur. Kendisinde yeterli güç bulamazsa değişik baş etme yolları arayışına girer. Kişinin seçeceği yöntem gördüğü eğitim, aile yapısı, kültürel yapı, inanç ve sosyal çevresi ile bağlantılıdır. Bireylerin en çok kullandığı yöntemler; egzersiz, gevşeme, nefes stratejileri, beslenme alışkanlıklarında değişiklik, sosyal destek, sosyo-kültürel ve sportif faaliyetlere katılım, masaj teknikleri, zaman faktörü, inanç durumlarına göre dua ve ibadet olarak sayabiliriz.

3. PSİKOLOJİK DURUM DÜZEYLERİ ALT BOYUTLARI

Psikolojik seviyesi yüksek olan kişiler stres anında iyi olma tutumlarını korurlar. Maddi, psikolojik dayanıklılığı stres karşısında durumu reddetme ya da felaketleştirme yerine kişinin durumu kendi lehine çevirerek cesaret ve motivasyon sağlayan bir tutum olduğunu savunmaktadır. Bu cesaret ve motivasyonda kişiye sorun çözme yeteneğini kazandırmaktadır. Varoluşçular hayatın kişinin aldığı kararlarla bir anlam kazandığını ve her kararın gelecek için bir seçim olduğu ve başarısızlık endişesiyle kaygıyı arttırdığına inanırlar. Bu da cesaret ve kararlılık gerektirmektedir. Varoluşsal cesaret için de kendini adama, kontrol ve meydan okuma becerilerinin bulunması gerekir (Öncü ve Yağbasanlar, 2018; Ergüner, 2017).

3.1. Bağlanma (kendini adama)

Bağlanma bireyin yaşadığı sıkıntılı anlarda dahi duruma kendini katarak, ailesine, sosyal çevresine, işine, inanç ve değerlerine sarılarak yalnızlığın üstesinden gelebilmesidir. Bu bağ ile güçlenerek stresli durumlarda başa çıkma becerisi kazanır. Kişilerin olaylara kendini dahil etmesi, zaman sarfederek önem vermesi sorunlarla yüzleşme yaptığı işin sorumluluğunu alarak bitiren bir birey haline dönüştürür (Altun, 2016; Öncü ve Yağbasanlar, 2018).

3.2. Kontrol (denetim)

Kontrol, kişinin hayatındaki güçlükler karşısında güçsüz ve çaresiz olmayı redderek gerekirse mücadeleci tutum sergileyerek olayları değiştirebileceğine olan inanç eğilimidir (Işık, 2016; Öncü ve Yağbasanlar, 2018).

3.3. Meydan okuma

Meydan okuma durumunda değişim, kişi için güvenliği tehdit edici bir faktör olarak algılanmaz. Yaşanılan değişimin pozitif ya da negatif katkı sağladığını düşünürler (Işık, 2016; Öncü ve Yağbasanlar, 2018)

4. PSİKOLOJİK DURUM DÜZEYİNİN AFET ÇALIŞANLARI ÜZERİNE ETKİSİ

Psikolojik durum seviyesi, doğuştan gelen bir kişilik özelliği olarak nitelendirilse de zaman içinde yapılan araştırmalarla sonradan kazanılabilen, öğrenilebilen ve geliştirilebilen bir olgu olduğu yargısına varılmıştır. Psikolojik durum seviyesi yüksek olan kişilerde ruh hastalıkları daha az görülmektedir. Bireylerin negatif durumlarla baş edebilmek ve zor koşullara uyum sağlayabilmeleri güçlü bir kişiliğe sahip olduklarına işarettir. En göze çarpan özellikleri hayatlarını idare edebilme, yönetebilme ve yönlendirme kapasitelerinin bulunmasıdır. Bu gücün elinde olması kendisine olan öz güveni yükseltir. Bilgiye ve deneyime açık olmak hayata etkin katılımı sağlarken, değişime ve değişmeye pozitif yaklaşımları ise hayatlarına pozitif açıdan katkı sağlar. Duygularını yönetebilen, duygusal zeka seviyesi

yüksek olan bireyler olaylara sakin ve olumlu yaklaşımı ile baş edebilme konusunda beceri sahibidirler (Işıkhana, 2002; Pak ve ark., 2017; Erdener, 2019).

Örgütsel anlamda stresi yönetme ve strese dayanabilme becerisinin açıklanmasında iş gerekliliklerini yönetebilecek, insan kaynaklarının seçimi ile eğitimi ve gelişimi için psikolojik durum seviyeleri önemli bir konuma sahiptir. Örgütsel bağlılık ve iş tatmini yönünden artan sorumluluklar, belirsizlikler, alışma ve öğrenme süreçlerine dayanıklılığa ihtiyaçları vardır. Birey örgütte karşılaştığı stres, tükenmişlik ve duygusal problemlerle başa çıkmada başarılıdır. Negatif koşullar onun için bir kazanım olarak algılanır (Işıkhana, 2002; Yöndem ve Bahtiyar, 2016).

Afetlerde görev almak, insanlara hem kişisel ve hem de mesleki yönden pozitif katkıda bulunur. İnsanlara yardımcı olmak, onların hayatlarını kurtarmak, ve onlara destek olmak kendini iyi hissettirir. Hayatta bir hedefinin olduğunu, yaşamın değerini daha iyi anlamalarını sağlar. Mesleki açıdan da güç koşullar altında çalışmak sorunlarla başa çıkma yeteneklerinin artmasına, bilgi ve tecrübe edinmelerine imkan tanır. Örneğin; Fukushima felaketinde görev alan personelin profesyonel yeterliliklerinin bu tecrübeyle arttığı onlara pozitif yararlar sağladığı tespit edilmiştir (Işıkhana, 2002; Ergüner, 2017).

Afetlerle ilgili eğitim gören personellerin alanda sakin, esnek ve kararlı olması, sosyal destek almaları ve problemlerle başa çıkmada kendilerine bir yöntem bulmaları psikolojik dayanıklılıkla ilgili önemli faktörlerdendir. Sorumluluk olarak mantıklı davranışlarda bulunmak ve sorun çözme odaklı yaklaşımlar çalışanların dayanıklılığını artırır (Işıkhana, 2002; Özer ve Deniz, 2014).

Son zamanlarda karşılaşılan yeni bir kelime örgütte psikolojik dayanıklılık; çalışanların ve örgütlerin kriz şartlarında tecrübe ettikleri olumsuzlukları, gelişen dayanıklılık ihtiyacını ve çevresel faktörlerin etkili olduğunu kapsamaktadır. İş yaşamındaki dayanıklılıkta temel alınan koruyucu unsurlar arasında problem çözme, sosyal destek ve destek dengesinin geliştirilmesi bulunmaktadır (Basım ve Çetin, 2011).

5. PSİKOLOJİK DURUM DÜZEYLERİ KURAMSAL MODELLERİ

Gelişimsel açıdan bakıldığında bireyin önceki yaşamı, ailesel ilişkileri ve bu süreçte geçtiği aşamalar önem kazanmaktadır. Stresin kısa ve ani gelişen bir kavram olmaması, geçmişi ve geleceği yönlendirici karmaşık durumlar içermesi kişinin de tek bir başa çıkma yöntemi ile değil farklı yöntemleri kullanabilme becerisi kazanması psikolojik dayanıklılıkla bağlantılıdır (Işık, 2016).

5.1. Birey odaklı

Psikolojik durum seviyesi araştırma konularından birisi de birey odaklı yaklaşımlardır. Bunun üzerine birçok çalışma ortaya konmuştur. Yapılan çalışmalarda ki hedef; kişilerdeki dayanıklılığın doğal algılanabilir, denenebilir ve somut olaylarla açıklanabilir olmasına yardımcı olmaktır (Işık, 2016).

5.2. Değişken odaklı

Değişken odaklı yaklaşım, yüksek tehlike oluşturan koşullarda nasıl olumlu sonuç elde edilir bunu görmek için bireysel, çevresel ve deneysel faktörler arasındaki ilişkiyi araştırır (Işık, 2016).

5.3. Duygu odaklı bireysel yaklaşım

Duygu odaklı bireysel yaklaşımlar bireyin daha ziyade fiziksel ve ruhsal rahatlama metodları ile olmaktadır. Bireyin fiziksel faaliyetlere katılması gevşemesine, uyku ve yaşam standardı, özgüven, ve enerji artışına sebep olurken kendini sağlıklı hissetmesini sağlar. Spor yapması ve sosyo kültürel faaliyetlere katılması bireyi pozitif yönde etkiler (Turunç, 2009).

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

- Psikolojik durum düzeyleri ve stresle başa çıkma düzeyleri incelenirken yaş değişkenine göre bakıldığında düşük düzeyde olan, genç yaşlarda göreve başlayan afet çalışanlarına destekleyici eğitim ve seminerler verilebilir.

- Psikolojik durum düzeyleri düşük olan arama kurtarma personelini için geliştirici eğitim ve araştırmalar düzenlenebilir.

- Psikolojik düzeylerinin artırılması için görevin ilk yıllarında, stresle başa çıkma seviyelerinin ise personelin göreve başladığı ilk yıllarda ki devamı için çalışmalar ve düzenlemeler yapılabilir.

- Afet çalışanlarının çoğunlukla çalıştığı 24 saat vardiya sistemi personeli olumsuz etkilediği için mesai saatlerinde düzenlemeler yapılabilir.

- Kuruluşlar sağlık durumu yönünden personelin yıllık yapılan taramalarına dikkat ederek gereken desteğin verilmesini sağlamalıdır

- Afet ekibinde görev yapan personellerin spor ve etkinliklere katılımını pozitif yönde etkilediği için spor faaliyetlerine teşvik ve destek sağlanabilir.

- Stresle başa çıkma metodları olarak kişisel tercihler yapan personelin sosyalleşmesi ve çevresinin de sosyal desteğini farkedebilmesi için grup çalışmaları yapılabilir.

7. KAYNAKÇA

- Altun, F. (2016) Afetlerde Psikososyal Hizmetler: Marmara ve Van Depremleri Karşılaştırmalı Analizi. Çekmece İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 4(8-9), 183-197.
- APHB. (2011). Psikososyal Uygulamalar Katılımcı Kitabı. Ocak 12, 2016 tarihinde http://pdr.org.tr/userfiles/aphb_egitim_kitabi-asp-egitimi.pdf adresinden alındı.

- Babalıoğlu, N.**(2001). Afetlerde Ruhsal Yardım, Afetlerde Sağlık Hizmetleri Yönetimi Kurs Notları. Ankara: p. 201-226.
- Basım, N., Çetin, F.** (2011). Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğinin Güvenilirlik Ve Geçerlilik Çalışması. Türk Psikiyatri Dergisi, 22, 1-12.
- Çakmak, H., Aydın Er, R., Can Öz, Y., Tamer Aker, A.** (2010) Akademik Acil Tıp Dergisi; 2:83.
- Erdener, M.** (2019). Afet Alanında Çalışan Profesyonellerin Psikolojik Dayanıklılık Ve İkincil Travmatik Stres Düzeylerinin İncelenmesi.
- Ergüner, B.** (2017). Hekimlerin Algıladıkları Stres Düzeyi, Psikolojik Dayanıklılıkları ve Yaşam Doyumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.
- IŞIK, Ş.** (2016). Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği'nin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. The Journal of Happiness & Well-Being, 2016, 4(2), 165-182.
- Işıkhan V.** (2002) Felaketlerin Acil Yardım Ekibi Üzerindeki Etkileri. Sağlık ve Toplum Dergisi, 12, 1.
- Karancı, N., İkizer, G.** (2017). Afet Psikolojisi: Tarihçe, Temel İlkeler ve Uygulamalar. Türkiye Klinikleri Journal of Psychology- Special Topics, 2(3), 163-171.
- Öncü, H., Yağbasanlar, O.** (2018). Kavramsal Bir Bakış: Psikolojik Dayanıklılık. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi Journal of Research in Education and Teaching. Mayıs 2018 Cilt: 7 Sayı: 2
- Özer, E., Deniz, M. E.** (2014). Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik Sağlık Düzeylerinin Duygusal Zekâ Açısından İncelenmesi. Elementary Education Online, 13(4), 1240-1248.
- Pak, M. D., Özcan, E., İçağasıoğlu Çoban, A.** (2017). Acil Servis Çalışanlarının İkincil Travmatik Stres Düzeyi ve Psikolojik Dayanıklılığı. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt: 10 Sayı:52.
- Taşkıran, G., Baykal, Ü.** (2017). Afetler ve Türkiye'de Hemşirelerin Afetlere Hazır Olma Durumları: Literatür İnceleme. Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi. Sayı:2 Cilt:4.
- Turunç, Y.** (2009). Fabrika İşçilerinde Stres Kaynakları ve Stresle Başa Çıkma Yöntemleri.
- Yöndem, Z. D., Bahtiyar, M.** (2016). Ergenlerde Psikolojik Dayanıklılık ve Stresle Baş Etme, 13.Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Bildirisi, Sayı 45, ss.53-62.